

Kentsel Mekanda Heykel Yerleřtirmelerinin Değerlendirilmesi: Semiyotik Bir Model Önerisi

Onur ERMAN^{a*}, Belgin BORAN^b

^aÇukurova Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Adana/Türkiye

^bÇukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Adana/Türkiye

Makale Bilgisi

DOI: 10.14812/cufej.2015.009

Makale Geçmiři:

Geliř 03 Şubat 2015

Düzeltilme 05 Ağustos 2015

Kabul 15 Eylül 2015

Anahtar Kelimeler:

Kentsel mekan,
Heykel,
Anlamlandırma süreci,
Semiyotik,
Gestalt Algı Teorisi.

Öz

Sanat eseri olarak heykel; kendinden başka anlamları işaret ederek ve çağrıştırarak, kenti süsleyen bir unsur olmanın ötesinde sosyal ve kültürel yapının ifadesi, kent yaşamına canlılık katan, yaşantıyı anlamlandıran estetik bir değerdir. Fiziksel mekanda heykel; mekânın biçimlendirilmesi, tanımlanması, kullanımı ve anlamlandırılmasında etkili olur. Kentsel mekanda heykelin izleyici tarafından algılanmasında heykele ait unsurlar olduğu kadar yerleştirildiği alanın karakteri ve heykele fon olan kentsel mekân görüntüsünün etkili olduğu düşünölmektedir. Çalışmanın konusu heykel aracılığıyla sanatçının iletmek istediği anlamların izleyiciye ulaşabilmesi için heykel yerleştirme alanının sahip olması gereken optimum karakterin saptanmasıdır. Bu amaçla Dewey'in estetik deneyim teorisi, Gestalt algı teorisi ve Pierce'in semiyotik modeli temelinde, heykelin anlamlandırılmasına ilişkin semiyotik bir model önerisi geliştirilmiş, model yardımıyla kentsel doku içindeki yerleştirme alanına ait özelliklerin anlamlandırma sürecindeki yeri ve sürece etkisi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Adana kentinde seçilen heykel alanlarında bir değerlendirme yapılmış, ulaşılan sonuçlar heykel yerleştirme alanının karakterinin heykellerinin algılanması ve anlamlandırılmasında etkili bir unsur olduğunu göstermiştir.

Evaluation of Sculptural Installations in Urban Space: Proposal for a Semiotic Model

Article Info

DOI: 10.14812/cufej.2015.009

Article history:

Received 03 February 2015

Revised 05 August 2015

Accepted 15 September 2015

Keywords:

Urban space,
Sculpture,
Signification process,
Semiotic,
Gestalt Theory of Perception.

Abstract

Sculpture as an artwork in urban space; except being a decorative element with an aesthetic value, denotes and connotes meanings beyond itself, reflects social and cultural structure and gives vitality and meaning to urban life. Sculptural installations can be effective elements in the shaping and use of spaces as well as defining and making sense of them. In the perception of these installations, it is generally considered that the characteristics of the area where they are located and the urban scene which forms the background image carry importance. The focus of this study is to reveal the optimum characteristics of installation areas to succeed a better transmission of meanings that the artist intends to convey through his/her sculpture. With this aim, a semiotic model was constituted based on Dewey's theory of aesthetic experience, Gestalt theory of perception and Pierce's semiotic model. The effect of the characteristics of installation area for the signification process was tried to be clarified with the help of the proposed model. The results obtained through the analysis of urban sculptures in central Adana revealed that the characteristics of installations have an effective role in perception and signification of them.

* Yazar: oerman@cu.edu.tr

Giriş

Heykel, kent mekanında, yaşantıya ve alana özel anlamlar katan estetik bir öğedir. Yüzyıllar boyunca anıtsal heykeller öncelikle bir mimari yapıya eklenen ya da mimari bütünün içinde konumlanan ve aynı zamanda yapının anlamsal kurgusuna dahil olan sanat nesnelere olarak görülmüştür. Özellikle 18. yüzyıldan bugüne hızla değişen ve özerk hale gelen mekan ve sanat-sanatçı olgusuyla birlikte anıtsal heykelin hem biçim hem de içerik bağlamında uygulama koşulları değişmiş, sanatçılar, çevresel ve kültürel faktörlere yönelttikleri yaratıcılıklarını, duyarlıklarını kamusal alanlarda; gündelik hayatın içinde görünür kılmaya başlamışlardır. Eraldemir (2007), heykelin kamusal alana taşınmasıyla heykelin durumunu "... Geline nokta artık heykel de kamusal sanat çalışmalarının etkin bir elemanı olarak, yalnızca bir mimari unsurla ilişkili olmayan, aynı zamanda sosyo-politik bağlamları da içeren bir olgu olarak algılanmalıdır." şeklinde ifade etmektedir. Mimari mekandan kentsel kamusal mekana çıkmasıyla heykel sosyal ve toplumsal açıdan insanlarla iletişime geçmiş, günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bu noktada "mekan mı heykele ihtiyaç duydu, yoksa heykel mi mekana?" sorusu kentsel alanda heykelin durumunu açıklamak için tartışılması uzun bir konudur. Ancak bilinen şu ki Rönesans ile birlikte Avrupa'da toplumsal yapıda görülen değişimler kamusal mekan kavramının yeniden ele alınmasına neden olmuş, bu dönemde heykelin özel mülkiyetten çıkarak kamusal nitelik kazanmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda heykel kentsel mekânın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde artık diğer sanat eserleri ile birlikte heykeller kenti süsleyen bir unsur olmanın çok ötesinde sosyal ve kültürel yapının ifadesi, kent yaşamına canlılık katan, yaşantıyı anlamlandıran, kenti temsil eden estetik değer olarak görülmektedir.

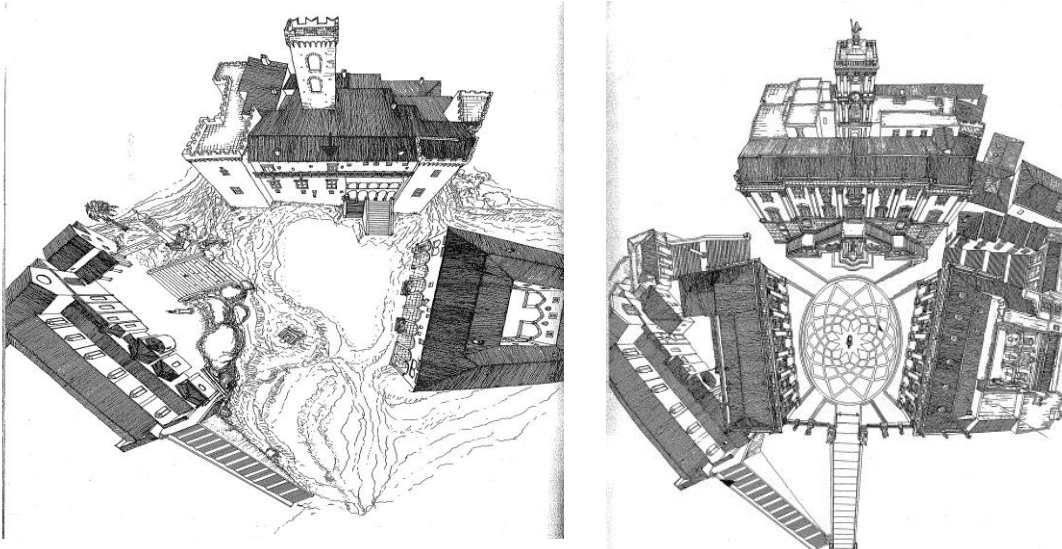
Bu çalışmada kentsel mekanda yerleştirilmiş serbest heykelin anlamlandırılması sürecine semiyotik teoriler ışığında yaklaşarak, heykelin anlamlandırılmasında kentsel mekan karakterinin süreç içindeki etkisinin tartışılması hedeflenmektedir. Çalışmanın amacı; heykellerin kentsel mekan içinde anlık algılama sonucu izleyicide oluşan anlamların neler olduğunu tespit etmekten çok, arzu edilen anlamların oluşabilmesi için heykel yerleştirme alanının sahip olması gereken optimum karakteri saptamaktır. Bu amaçla Dewey'in estetik deneyim teorisinden yola çıkarak heykelin anlamlandırılması süreci semiyotik olarak ele alınacak, Gestalt algı teorisi yardımıyla kentsel geri plan görüntüsü ile heykelin kurduğu görsel ilişki irdelenmeye çalışılacaktır. Edinilen teorik zemine dayanarak semiyotik bir model önerisi geliştirilerek, model yardımıyla kentsel doku içindeki yerleştirme alanının karakterinin anlamlandırma sürecindeki yeri ve etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Adana kentinde seçilecek heykellerin yerleştirme alanı ile ilişkisi modelde önerilen kriterler eşliğinde çözümlenmeye çalışılacaktır.

Kentsel Mekanda Heykelin Rolü ve Heykel-Mekan İlişkisi

Rönesans'la başlayan heykelde mekân kavramı, aynı dönemde mimaride mekan yaratma konusunda bir dönüm noktası sayılır. Mekan olgusu diğer sanat dallarında yapının sahip olması gereken bir nitelik değildir; ancak mimarinin varlık sebebi, omurgasıdır (Tanyeli, 1997). Rönesans'la birlikte mekan kavramına bakışın değişmesi, oran, ölçek, perspektif, ışık ve gölge gibi kavramların sanata dahil olması, bu kavramların kentsel mekanda sorgulanmasını sağlamış, mimari yapılar ve yakın çevreleri tartışılır hale gelmiştir. Bir yandan anıtsal yapıların oluşturduğu kentsel alanlarda insani boyutlar irdelenirken, diğer yandan heykel yapı yakın çevresinde insani özelliklerin sağlanması için bir araç olarak dikkate alınmaya başlanmıştır. Mimarinin organik bir parçası olarak gelişen heykel, mimari yapıdan koparak ilk kez kendi mekânını yaratmış ve dış mekana açılarak, kentsel mekânın odağı durumuna gelmiştir (Karaaslan, 2005). Bu dönemde heykelin kendi mekânsal özerkliğini oluşturmaya başladığı ve mekânı tariflemek ve tanımlamak amacıyla meydanlarda, bina girişlerinde veya mimari mekânla ilişkili olarak yerleştirildiği görülür.

Heykelin kamusal mekanda yer almasıyla, mekanda tasarım ögesi olmasının, ilk kez 16. yüzyılın başlarında Michelangelo'nun Roma'daki Campidoglio Meydanı düzenlenmesinde, Marcus Aurelius heykelini meydanı organize eden bir unsur olarak kullanmasıyla başladığı söylenebilir (Bacon, 1992). Tanyeli (2000) ayrıca Campidoglio Meydanı örneğinde, meydanın düzenlenme ilkesi ile kenti esteteze

etme yönteminin başladığını belirtir. Öncesinde düzensiz sınırları ile nitelsiz ve tanımsız bir boşluk halindeki mekanı Michelangelo Rönesans ilkeleri ışığında yeniden tasarlamıştır (Şekil 1). Küçük bir meydan olan Campidoglio'da simetri eksenini oluşturularak yapı yüzleri mekanı sınırlayan öğeler olarak düzenlenmiş, alan zemininde simetrik bir biçimde, oval eksende iç içe geçmiş yıldız şekli oluşturularak yıldızın, dolayısıyla meydanın merkezine heykel yerleştirilmiştir. Böylece heykel mekânın odağı durumuna getirilmiş, heykelle salt estetik değeri olan bir anlatı bütünü olmasının dışında yeni bir görev verilmiştir.

A) Düzenleme öncesi meydanın durumu

B) Düzenleme sonrası meydanın durumu

Şekil 1. Campidoglio Meydanı Düzenlemesi, (Bacon, 1992).

Kentler sosyal ve kültürel yapının yansıması, kentli kullanıcının yaşantısının somutlaşmış halidir. Szostak'a (2010) göre günümüz kentleri görsel kodları tanımlanamayan, kimlik ve imaj sorunları nedeni ile labirent gibidir. İnsanlar mekanı tanımlayabilme, kavrayabilme, yer ve yön bulabilmenin yanında ve bunların sonucunda mekana ait olma ve mekânda yaşama isteğini hissetmeye ihtiyaç duyarlar. Kent dış mekanların hedefine uygun nitelikte düzenlenmesi kentlinin, kentte yaşama arzusunu canlı tutan unsurlardan birisidir. Kentli insanın yaşantıya dair ihtiyaçlarından bir diğeri ise sosyalleşebilmektir. Kent dış mekanlar sosyalleşmek için en uygun alanlardır ve bu bakımdan kentlerin oturma odası olarak tanımlanabilir. Kentlinin diğerkileri ile bir araya geleceği, sosyo-psikolojik ve sosyo-kültürel etkileşimde bulunabileceği bu alanların optimum değerinde kullanılabilmesi için bazı temel niteliklere sahip olmaları gerekir. Güvenlik, ulaşılabilirlik, işlevsellik, kullanımda esneklik, farklı kullanıcı gruplarına aynı anda hitap edebilme şeklinde sayılabilen temel gerekliliklerin arasında elbette estetik unsurlar da yer alır. Kentel mekânda estetik geniş bir konu alanına dağılmakla birlikte bu çalışmanın kapsamı dahilinde heykel ile ilişkisinin dikkate alındığı belirtilmelidir. Heykel; temelinde estetik bir unsur olarak değerlendirilmekle birlikte kentel mekânda bunun ötesinde amaçlarla yer alır.

Kentel çevre içinde sanat eseri estetik ve işlevsel değeri olan bir unsur olarak kent içinde belli bir alanın biçimlendirilmesi, kullanımı ve anlamlandırılmasında etkili olur (Miles, 1997). Benzer şekilde dış mekan heykelleri yer aldıkları çevreye anlam katar ve dolayısıyla kentte ya da mekânda yaşayan insanların yaşamında bir etki yaratır. Bu konuda Sabouri vd. (2015) kent heykellerinin, kentel mekânlarda; kimlik inşası, zihinsel imaj, önemli sosyal mesajlar, kültür ve toplumun tarihini iletme, toplumla ilişki kurma, mekanı tanımlama, ilgi çekici ve nitelikli mekân oluşumunu destekleyerek kent yaşamına kentlinin katılımını sağlama gibi işlevler üstlendiklerini ifade eder. Ancak yaşanan çevrenin doğru algılanması ve yorumlanması için bireyin yapılaşmış çevreyi kullanması, kent mekânına dahil olması ve kent yaşamına katılması gerekir. Katılım işe gitmek, alışveriş yapmak vb. günlük zorunlu

eylemlerin dışında gerçekleştirilen, sosyal etkileşim içeren, gezme, buluşma, toplanma gibi isteğe bağlı eylemleri de kapsamalıdır. Gehl (1987), kentsel dış mekan kalitesi arttıkça kullanıcıların dış mekandaki eylemlerinin çeşitlendiğini, mekan kullanım sürelerinin arttığını, mekanın böylelikle canlı ve yaşanır hale geldiğini ifade eder. Kent mekanında heykel bu bakımdan kentsel mekan kalitesini arttıran unsurlar arasında dikkate alınabilir.

Mccarthy (2006) ise heykelin görevini daha geniş bir yelpazeye yayarak kentsel mekanlara yerleştirilen heykellerin kentsel kimliği oluşturma ve yeniden tanımlama, kentsel alanı belirleme, işaret etmenin yanında alanı çekici ve cazip hale getirerek alanın görsel kalitesini arttırdığını belirtir. Bunlara ek olarak heykellerin yerel ve kültürel ölçekte toplum olma ruhunu yarattığını ve pekiştirdiğini, heykelin aktardığı toplumsal bilincin sürekliliğini sağladığını belirtir.

Sanat eseri anlamlar bütünüdür ve kendinden başka anlamları ifade etme, çağrıştırmaya, içermeye ve uyandırma gücüne sahiptir. Sanat eserinin anlamsal kapasitesi onu sosyal, kültürel, siyasi ve dini değerleri değiştirip dönüştürme ya da yapılandırıp güçlendirme konusunda bir araç haline getirir. Bu yönüyle belirlenmiş bir ya da birden çok bildiriye görsel yolla aktarmak için uygun potansiyele sahip olan heykel, farklı sosyal ve kültürel çevrelerde, ortak sosyal ve kültürel kimlik duygusunun oluşturulmasında, bir olay ya da olgu hakkında bilinç ve toplumsal farkındalığın artırılmasında önemli rol oynar.

Sonuç olarak heykelin kentsel mekanda üstlendiği görevler şu şekilde sıralanabilir:

- a) Estetik, işlevsel ve görsel bakımdan kentsel mekan kalitesini artırma,
- b) Ortak kültürel kimlik oluşturma, toplum ruhunu yaratma,
- c) Kamusal alanda nirengi noktası olma, mekanı tarifleme, tanımlama ve mekansal kimliği oluşturma,
- d) Toplumsal bilinç oluşturma, olaylara karşı farkındalık yaratma.

Heykelde Anlatı ve Dil

Sanat eserinin amacı hiç şüphesiz estetik ve biçimsel unsurlar aracılığıyla elde edilmiş formal kurgu yardımıyla estetik bir değer yaratmaktır. Geniş tartışma alanına yayılan sanat ve estetik ilişkisi bu çalışmanın kapsamı dışında olmakla beraber, Dewey (1994) sanatsal olan bir çalışmanın mutlaka estetik ve zevk veren bir algı içermesi gerektiğini belirtir. Estetik deneyim, bir gözlemcinin eserle kurduğu ilişkiden doğar ve bu bakımdan tasarımcıdan çok gözlemciyi, gözlemcide eserin yarattığı etkiyi işaret eder (Dewey, 1994). Sanat eseri bir konu ve tema çerçevesinde biçimlenir ve sanatçı yansıtmak istediği soyut kavramları somutlaştırarak eseri yardımıyla sunar. Read (1931) sanatı dolayısıyla sanat eserini; sanatçının plastik bir forma dönüştürebildiği herhangi bir idealin ifadesi olarak tanımlar. Sanat eserini günlük kullanılan bir objeden ayıran en önemli özellik eserin anlamı, iletmek istediği mesajdır. Bu açıdan bakıldığında özgün ve yenilikçi bir yapı ile sunulan sanat eseri estetik değeri yüksek bir olgu olmasının yanında izleyene bir anlam iletir, onda bir duygu veya bir düşünceyi uyandırır. Bu durum sanat eserini dekoratif bir obje olmanın ötesine taşır.

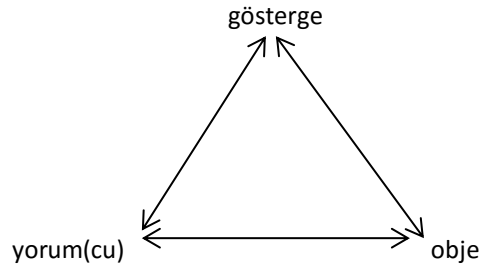
Dewey (1994) sanat eserinin kavramları formu ile ifade edişini eserin anlatısı olarak tanımlar. Eser izleyenler tarafından gözlemlenerek deneyimlenir, bir bakıma anlamlandırılır. Dewey'e göre her sanat eseri kendi ortamına sahiptir. Ortam somut bir yapıya sahip olmakla beraber diğer şeyler arasında kolayca yayılabilen soyut anlamlar bütünüdür. Ortam sanat eserinin kendine özgü ve bireyselleşmiş organı-ögelidir ve deneyim sürecinde etkin rol oynar. Müzik için ses, mimarlık için malzeme, edebiyat için kelimeler ortamı oluşturur. Ortam bu özelliği ile her şeyden önce bir araç, bir iletken, gözlemciyle ilişkiyi kuran aracı unsurdur. Ortamın en temel bileşenleri ise malzeme, ışık ve renk olarak tanımlanır. Dewey'in deneyim, ortam ve anlam ilişkisi; iletişim sürecine ait kanal-ortam-kod üçlemesi ve Pierce'in semiyotik modeliyle paralellik göstermektedir. Heykelin anlamlandırılması süreci, eserin bir anlatı bütünü olduğundan yola çıkarak, dilbilimsel kuramlara dayanan semiyotik modeller yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

Anlamlandırma Süreci

Pierce'in dilbilimsel teorilere dayanarak geliştirdiği modelinde anlamın oluşması sürecini açıklamadan önce sürecin ilk adımı olan iletişim kavramını açmak gereklidir. İletişim kodlanmış bir mesajın bir kanal-ortam yardımıyla bir alıcıya ulaşması ve alıcıda bir uyarana bağlı olarak tepki oluşturma işlemidir. Sözü edilen kanal basit olarak sinyalin iletiildiği fiziksel araçtır. Ortam ise mesajın sinyal haline dönüştürülerek kanal yardımıyla iletimini sağlayan fiziksel yapıdır. Kod ise işaretlerin organize edildiği ve herhangi bir topluluğun üyeleri için bilinir olan sistemdir (Fiske, 1990). Kavramları örneklemek gerekirse; konuşmak için kullandığımız organlarımız kanal, konuşurken çıkardığımız ses ortam, sesleri bir araya getirirken kullandığımız lisan kod, seslendirdiğimiz sözcük ve cümleler ise mesajdır. Sesimizi duyan ve kod sistemini çözebilen yani aynı dili konuşan kişiler için seslendirdiğimiz her kelime anlam ileten birer mesajdır. Aynı olgu için kanal ve ortam değişiklik göstermezken kodlar ve mesajlar değişiklik gösterebilir.

Mesajın kodlanarak ortam aracılığıyla bir kanaldan iletilmesinden sonra anlamlandırma sürecinin başlaması için mesajın bir alıcıya yani gözlemciye ulaşması gerekir. Mesajlar işitsel olabildiği gibi sözsüz olarak da iletilebilir. Rapoport (1990) özellikle fiziksel çevrenin anlamlandırılmasında sözsüz iletişimin varlığını vurgular ve çevrede fiziksel olarak var olan her şeyin birer gösterge olduğunu belirtir. İletişim sürecinde mesaj adı altında ifade edilen ve anlam ileten unsurlar Göstergibilim (Semiyotik) alanında gösterge olarak adlandırılır ve Pierce göstergeyi bir kimse için, herhangi bir ölçüde ve herhangi bir amaçla kendinden başka bir şeyin yerini tutan herhangi bir şey olarak tanımlar (Erman, 2004). Semiyotik alanda göstergenin yapısını ilk kez Saussure tartışmış ve göstergeyi, gösteren (ses imgesi) ve gösterilenden (kavram) oluşan iki ögeli yapı olarak tanımlamıştır (Saussure, 1966). Göstergeler daha geniş anlamda duyuşsal olarak algılanabilen, dolayısıyla fiziksel olarak tanımlanabilen, iletilen tarafından şekillendirilen, ortak bir alanda (kültür gibi) varlık gösteren uyaralar olarak tanımlanabilir. Ancak göstergeler ve anlam ilişkisi konusunda altı çizilmesi gereken önemli nokta göstergelerin belirli koşullarda belirli anlamları oluşturduğudur. Bu ifade göstergenin algılandığı ortam, zaman ve koşullar ile algılayan kişiye bağlı olarak anlamının değişebileceğini işaret eder.

Pierce anlamlandırma modelini üç ögeli yapı ile şekillendirir. Bunlar gösterge, yorumcu ve nesnedir. Ögeler arasındaki çift yönlü oklar her bir ögenin bir diğeri ile ilişkili olduğunu gösterir. Gösterge kendinden başka bir şeyi (nesne) ima eder. Bu ima birisi tarafından (yorumcu) anlaşılır ve onun zihninde bir etki oluşturur, oluşan etki yani anlamlar objenin kendisini işaret edebileceği gibi objeye ait diğeri anlamları da çağrıştırabilir. Pierce modelde yer alan yorumcu göstergenin aktif kullanıcısı olması gerekmediğini belirtir. Burada göstergenin ve algılayanın obje ile geçmiş deneyimlerinin yardımıyla anlamın oluştuğundan söz eder. Örneğin yorumcu bir okul öğrencisi olmasa da okul sözcüğü bir gösterge olarak, sözlük anlamının dışında, bireyin okul ile ilgili geçmiş deneyimlerine dayanarak anlamlar oluşturur. Yorumcunun modelde bir bireyi işaret etmenin yanı sıra bireyde gösterge ve nesne ilişkisine dayanarak oluşan zihinsel kavramı işaret ettiği belirtilir (Fiske, 1990), (Şekil 2).

Şekil 2. Pierce'in semiyotik anlamlandırma modeli, (Fiske, 1990).

Modelde ögeler arasındaki iki yönlü oklar, anlamlandırma sürecinde nesne-gösterge-yorumcu ilişkisinin, yorumcu-gösterge-nesne şeklinde veya gösterge-yorumcu-nesne veya benzer başka şekilde olabileceğini ifade eder. Kırmızı renk bir gösterge olarak, diğeri başka anlamların yanında yorumcunun zihninde kırmızı bir elmayı çağrıştırabilir ve kırmızı elmayı nesne olarak işaret edebilir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında anlamlandırma süreci özetlenecek olursa; nesneye ait fiziksel özellikler birer göstergedir, göstergeler kodlanmış mesajlardır, bu mesajlar bir ortam ve kanal yardımıyla yorumcuya ulaşır ve yorumcu kişisel özellikleri ve algılama koşullarına bağlı olarak kodlanmış mesajı çözerek bir anlama ulaşır.

Heykelin Anlamlandırılması

Önceki bölümde verilen teorik bilgilere dayanarak heykelin yapısal bütünü kanal, heykele ait algılanabilir unsurlar ortam, eserin biçimlenişinde sanatçının ifade etmek için heykeli biçimlendirirken kullandığı öğeler ve bu öğelerin bir araya gelişi yöntemi, bir bakıma anlatmak istediklerini heykele aktarırken kullandığı dil, kod ve sonuç ürün olan heykele ait tüm unsurlar aracılığıyla iletilen anlamlar ise mesaj olarak yorumlanabilir. Sanatçı eserini biçimlendirirken eserin izleyenler için algılanabilir ve yorumlanabilir olmasını ister. Eserin yorumlanması süreci onun anlamlandırılması ile ilgilidir ve Freudçu görüş bunun bilinçsizce, Jung teorisi aktif imgelem yoluyla, Yapısalcılar ise formun kendine ait renk, biçim, doku ve malzeme birlikteliğinden oluşan imgeler aracılığıyla anlamın oluştuğunu öne sürer (Becker, 2013). Eserin hissi-anlamı, doğasını oluşturan unsurların düzeni ile ilgilidir ve bu düzen eseri izleyenler tarafından algılanarak anlamlandırılır.

Heykelde anlam ileten unsurlar

Anlamlandırma süreci içinde göstergelerin fiziksel olarak algılanabilen unsurlar olduğu, bu unsurların algılanmasıyla anlamlandırma sürecinin başladığı belirtilmişti. Bu bakımdan esere ait fiziksel olarak algılanabilen her öğe anlamlandırmada aracı unsurdur. Heykeli fiziksel olarak tanımlayan unsurlar heykelde biçime ait öğelerdir. Biçime ait unsurlarla oluşan eser bütünü, bu yönüyle kodlanmış bir mesajdır. Biçim; sanat ve tasarımda tutarlı bir imgeyi üretmek için bir kompozisyonun elemanlarını ve parçalarını koordine etme ve düzenleme tarzı olarak tanımlanır (Ching, 1996). Heykelde biçime ait anlam ileten unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

Malzeme: Bir sanat eseri maddi bir olgudur ve malzeme bütünüdür. Malzeme seçimi sanatçının teknik olanaklarının yanı sıra coğrafi ve kültürel koşullar ile eserin karakterine ve kurgusuna bağlı olarak değişebilir. Bir sanat eseri için malzeme kültürel çağrışımları çoğaltır, güç, güzellik, ihtişam ve tevazu gibi anlamları iletir. Sanatçı, eserin anlatısını güçlendirmek ve sanatsal idealarını iletmek için bilinçli olarak malzemeyi kullanır. Lehmann (2013); bu nedenle malzeme ve anlatı ilişkisinin tesadüfi olmadığını, sanatçının malzemeyi tasvir ve temsillere dönüştürdüğünü, böylelikle anlatının malzemenin karakteri ile doğrudan ilişkili olduğunu vurgular. Ancak bir malzeme her sanatsal olgu için aynı anlamı ifade etmeyebilir, olguya bağlı olarak anlam farklılaşarak çeşitlenir ve malzemenin olgu içinde nasıl şekillendirildiği de anlamı değiştirir. Malzeme izleyiciye soğuk ya da sıcak, sert ya da yumuşak, güçlü ya da zayıf gibi hisler verebilir.

Büyüklik, oran ve ölçek: Fiziksel bütünü içinde heykelin orantısı, çalışmanın ölçü, şekil ve formuna işaret eder. Şeklinin yanı sıra; esere ait şekil, uzunluk, genişlik ve derinlik ile gerçek boyutlar arasındaki ilişki eserin oranını belirler. Oran bütün içindeki öğelerin birbirlerine göre göreceli büyüklükleridir. Ölçek ise eserin büyüklüğünün çevresindeki diğer büyüklüklerle kıyaslanmasıdır. Gerçek ölçülere göre kıyaslamada en çok kullanılan referans insan ölçüğüdür (Şekil 3).

A) Heykelde oran

B) Heykelde ölçek

Şekil 3. Heykelde oran ve ölçek, "Mask II", 2001, Ron Mueck, (URL 1, URL 2).

Renk: Renk, bir nesneyi algılanabilir kılan ve onu çevresinden ayıran önemli bir fiziksel özelliktir. Çalışmada kullanılan malzeme, detaylar ve formdan önce izleyici için ilk görülen şey renktir. Renk, kent heykelinin yakın çevresinde algılanabilirliği ve heykelin olası mesajı arasındaki ilişki bakımından önemli bir unsurdur.

Şekil 4. Heykelde renk kullanımı, Five Swords, 1976, Alexander Calder, (URL 3).

Doku, ışık ve gölge: Dokunulduğunda yüzeyin verdiği his doku olarak tanımlanabilir. Özellikle görsel sanatlarda bu his dokunmanın ötesinde görsel olarak da algılanabilir. Doku biçimin yüzeyine ulaşan anlık ışığın ne ölçüde soğurulacağını ya da yansıtılacağını da belirler. Doku etkisinin yanı sıra ışık ve gölge eserin anlamını destekleyen önemli unsurlardır. Heykelde keskin gölgeler ve sınırlanmış aydınlık alanlar heykelin fiziksel formunu destekler ve ifadesini kuvvetlendirir. Yayılmış aydınlık alanlar ise heykelin fiziki yapısında detayları görünmez kılarak konturların etkisini azaltır (Şekil 5).

Şekil 5. Doku, ışık ve gölgenin heykelle kazandırdığı duygusal temsil ve gerçekçi ifade, La Pietà, 1498, Michelangelo, (URL 4).

Hacim ve yüzey: Heykel üç boyutlu bir bütündür ve kütleyle ait doluluk ve boşlukların kompozisyonuyla kendi hacmini oluşturur. Bunun yanında heykel yerleştirildiği mekanda sınırlarını kendisinin belirlediği alan içinde üçüncü boyuta dair bir boşluğu da tanımlar. Özellikle kent heykelleri hacmi oluşturan doluluk ve boşluklarla kimi zaman sergilendiği mekan içinde mekan yaratarak izleyiciye farklı deneyimler sunar. Serbest konumlanmış heykeller üç boyutlu organizasyonu sayesinde 360 derecelik bir izlenme alanına sahiptir. Bu nedenle heykel, resimde olduğu gibi sınırlanmış iki boyutlu bir yüzeye bağlı olarak tek bakış yönünden algılanmaz. Heykelin biçimlenişine göre kimi durumlarda ana bakış eksenini olmakla birlikte heykelle ait yüzey bütünü tüm yönleriyle izleyiciye açıktır (Şekil 6).

Şekil 6. Heykelde hacim, yüzey ve şekil, Cloud Gate, 2006, Anish Kapoor, (URL 5).

Şekil: Tekil bir formun karakteristik hatları veya yüzey konfigürasyonudur. Heykelin iki boyutlu izdüşümü, tanımlanabilen iki boyutlu düzlemsel ifadesi şekli belirler. Şekil 6’da görülen, üç boyutlu dışbükey elips formun iki boyutlu görünüşü fasulye şeklini andırmakta bu nedenle halk arasında fasulye olarak adlandırılmaktadır.

Heykel biçimini belirleyen elamanlar dolayısıyla heykelin anlamsal bütünlüğünü oluşturan elemanlar yukarıda sıralanmaya çalışılmıştır. Ancak unutulmaması gereken nokta şu ki bu elemanların nasıl bir araya geleceği, sanatçının hangi malzemeyi, nasıl bir doku ve hacim vs. ile biçimlendireceği ise eserin konusu, sanatçının konuyu yorumlayışı ve eser ile anlatmak ve iletmek istediği mesajla ilgilidir. Bu nedenle heykelin konusu ve sanatçının konuyu ele alışını heykelin biçimlendirilmesinde birer faktördür ve heykelin anlamını etkileyen unsurlar arasında sayılabilir.

Anlam iletiminde bir unsur olarak heykelin konumu

Heykelin algılanması ve anlamlandırılmasında diğer önemli bir nokta da heykelin doğru noktada konumlandırılmasıdır. Doğru konum seçimi iki boyutlu düzlemde konumu belirleyerek, gözlemcinin fiziksel ve görsel olarak heykel ile ilişkisini doğru kurmasını sağlarken, üçüncü boyutta görsel alan içinde konum alanının karakteri heykelin algılanmasını etkiler. Hem yatay hem de düşey düzleme ait konum karakteri böylece heykelin algılanma ve anlamlandırılma koşullarını belirler. Moughtin vd. (1999) yerleştirme yapılacak alanda yatay düzlemde konumunun belirlenmesinde iki unsurun altını çizer:

a) *Araç trafiğinden soyutlanmış olmak:* Heykelin izlenebilirliğinin arttırılması ve özellikle yayalar ile görsel ve fiziksel ilişkisinin desteklenebilmesi için heykel alanı araç trafiği ile çakıştırılmamalı, yaya güzergâhları üzerinde yer almalıdır.

b) *Alanın merkezinde konumlanmak:* Heykel mümkünse konumlandırılacağı alanın merkezinde yer almalı ve heykelin yakın çevresi meydana gerçekleştirilecek aktiviteler için boş bırakılmalıdır. Böylece heykel kentsel mekanın bir parçası hatta onu organize eden, tanımlayan bir nitelik kazanarak alanla özdeşleşir ve alan için temsil elemanı olur.

Kentsel mekan iki boyutlu olduğu kadar, yapay ve doğal oluşumlarla yüksekliği tanımlanmış üçüncü boyuta sahiptir. Kentsel mekanın düşey düzlemi olarak tanımlanabilecek bu yükseklikler heykelin algılanmasında geri planı oluşturarak bir fon, görsel bir zemin yaratır. Oluşan görsel zeminin karakteri heykelin algılanmasını etkiler. Moughtin vd. (1999) konum seçiminde tercih edilecek noktanın heykelin varlığını öne çıkaracak şekilde bir geri plana sahip olması gerektiğini vurgular.

Bu durumda kentsel mekana ait düşey düzlemlerle heykelin kurduğu algısal ilişki ve heykelin algılanmasında geri plan karakterinin etkisi, şekil ve zemin ilişkisine dayandırılabilir. Bu ilişki Gestalt görsel algılama teorisi yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

Gestalt algı teorisi, görsel alan içinde nesnelere bir araya gelişinde organizasyonel ilişkiler bulunduğunu ve ilişkiler düzeninin bütünü algılanmasını etkilediğini öne sürer. Bu teoriye göre parçaların oluşturduğu algısal bütün, onu oluşturan parçaların toplamından daha farklıdır (Rock ve Palmer, 1990). Görsel alan içinde algılanan nesnelere ayrı ayrı parçalardan çok, organize edilmiş örüntüler halindedir. Böylece algılanan çevre, nesne ya da obje kendisine ait tek bir görüntüden çok gruplanarak organize edilmiş ilişkiler bütünü olarak algılanır (Pomerantz ve Kubovy, 1986).

Gestalt teorisi, görsel alanın organizasyonunda, şekillerin boşlukta yer almadığını, bir şeklin algılanabilmesi için her zaman için bir zemine gerek olduğunu belirtir. Şekil-zemin ilişkisi ilkesine göre;

- a) Şekil daima bir konturları belirgin bir nesne karakteri taşır, zemin ise algısal olarak daha az dikkat çeker ve tamamen geridir.
- b) Şekil daima zeminin üzerinde ve gözlemciye göre daha yakın algılanır.
- c) Şekil ve zemini birbirinden ayıran çizgiler zeminden çok şekle ait olarak algılanır.
- d) Alan kuramına göre, zemin daima şekilden daha büyüktür ve görsel alan içinde zeminden daha çok yer kaplar.

Tüm bu özellikler ile şekil zeminden daha iyi hatırlanır ve izleyicide zeminden daha çok etki bırakır (Karagenç, 1997).

Heykel ve zemin ilişkisine şekil-zemin ilişkisi bağlamında tekrar bakıldığında; kentsel mekanın düşey düzleminin heykel için görsel zemini oluşturduğu ve heykelin arzu edilen şekilde algılanabilmesi için düşey düzlemin geri planda kalmasının gereği açıkça görülür. Bu durumda zeminin görsel karakterinin, kendi içinde tutarlı olmak kaydıyla, heykelden daha ön plana çıkmadan algılanabilmesi gerekir. Bu amaçla düşey düzlemin geri planda heykel için zemin olarak algılanabilmesini sağlayan koşulların bilinmesine gerek duyulmaktadır. Bu koşullar da yine Gestalt algı teorisinde görsel alanın organizasyonunda gruplama ilkesi yardımıyla tanımlanmaya çalışılacaktır. Gestalt nesnelere görsel alan içinde, parça bütün ilişkisi içinde gruplanarak algılandığını, böylece farklı özelliklere sahip onlarca nesnenin aynı anda algılanarak anlamlandırılabilmesini öne sürer. Teoriye göre nesnelere gruplanabilmesi, birlikte algılanabilmesi, algılanan parçaların bir bütün etkisi yaratabilmesi için beş temel kural belirlenmiştir (Pomerantz ve Kubovy, 1986). Bu kurallar sırasıyla şu şekildedir:

Yakınlık: Görsel dizi içinde algısal olarak gruplanmış öğeler, gruplanmamış olanlara göre birbirlerine daha yakın görünür. Öğeler birbirine yakınlaştıkça aynı bütünü parçası olarak algılanır.

Benzerlik: Benzer özellikteki elemanlar görsel olarak gruplanarak bir arada algılanma eğilimindedirler. Benzerliğin artması nesnelere gruplanma olasılığını artırır. Renk, doku, malzeme, şekil, büyüklük gibi özelliklere göre nesnelere benzerlik gösterebilir.

Kapalılık: Şekle ait konturlar tamamlanmamış olsa da zihin bu konturları tamamlayarak algılar. Tamamlanmamış şekilde, kapalı ya da sınırlanmış alanların açık alanlarla birlikteliği dengeye ulaştığında kapalılık elde edilir.

Süreklilik: Benzer şekilde tekrar eden ve çizgisel bir hat üzerine dizilmiş nesnelere gibi belirli bir doğrultuda hareket eden elemanlar gruplaşma eğilimindedir.

Ortak yön: Benzer yönde hareket eden elemanlar birlikte algılanırlar.

Gestalt teorisi son olarak Pragnanz ilkesini tanımlar. Pragnanz Almanca hamile anlamına gelmekle beraber, teoride anlam doğuran, anlam üreten manasında kullanılmaktadır. Pragnanz ilkesine göre bir şekil, kendisine ait öğeler ne kadar basit ve uyum içindeyse o derece bütün olarak algılanır ve yorumlanır. Bu durumda yukarıda sıralanan grupta ilkelerinin bütün olarak algılanma eğilimini desteklediği, basitlik ve uyum içinde olmanın bütün olmayı etkilediği açıktır. Bu noktadan hareketle, grupta öğelerinin olabildiğince basit ve uyum içinde bir araya gelmesiyle oluşan şeklin bütün olarak algılanma düzeyinin yüksek olacağı yargısına ulaşılabilir. Zeminin basit ve uyum içinde olması, bir yandan zeminin kendi içinde bütünlüğünü oluştururken, bir yandan da şeklin algısal olarak ön plana çıkmasını destekler. Bu yargının şekil olarak heykel ile zemin olarak kentsel görüntü arasındaki ilişkiyi çözümlenmede yardımcı olacağı düşünülmektedir.

A) Bütüncül yapıda ve uyumlu geri plan etkisi, Red Flamingo, Alexander Calder, (URL 6)

B) Karmaşık, uyumsuz ve parçalı yapıda geri plan etkisi, Faruk Akın, (URL 7)

Şekil 7. Geri plan karakterinin heykelin algılanmasına etkisi

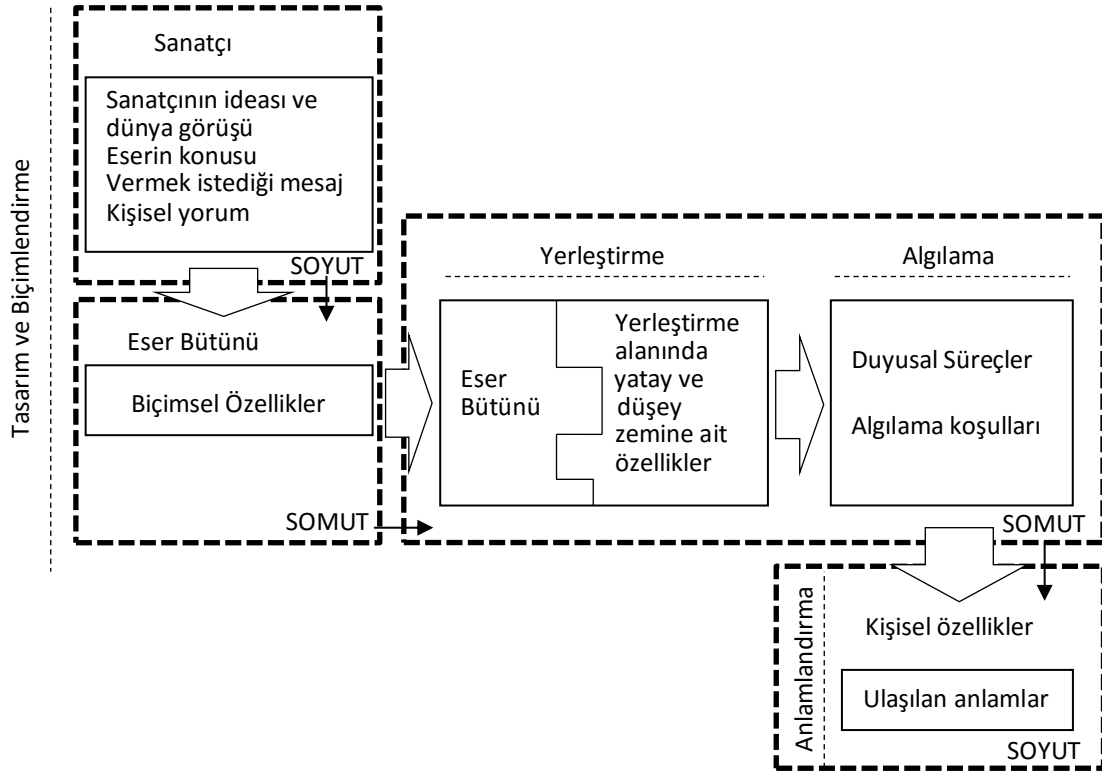
Heykel alanında geri plan karakterinin etkisini tartışmak amacıyla Şekil 7'de şekil zemin ilişkisi bakımından kentsel görüntü ile heykelin algısal durumu arasındaki ilişki örneklenmeye çalışılmıştır. Şekil 7.A'da oluşan görsel zemin grupta ve Pragnanz ilkeleri doğrultusunda analiz edildiğinde, görsel karakteri bakımından uyumlu bir birliktelik gösterdiği, alanı sınırlayan iki ayrı kütle olmasına rağmen bu kütlelerin benzer özelliklerinden dolayı birlikte gruplanarak uyumlu bir bütün oluşturduğu söylenebilir. Böylelikle biçimsel özellikleri ile heykel, kendisi için zemin oluşturan yapı yüzlerinin önüne geçerek, açık bir biçimde şekil olarak algılanmaktadır. Şekil 7.B'de ise geri plan görüntüsünün hareketli ve parçalı yapısının, zeminin bir bütün olarak değerlendirilmesini zorlaştırdığı, buna dayanarak heykelin şekil zemin ilişkisi bağlamında algılanmasının güçleştirdiği düşünülmektedir.

Yukarıda aktarılan ifadelerin tümüne ek olarak heykelin kendi alanını oluşturması, heykelle ait tanımlı bir zeminin olması, alanla oran ve ölçek ilişkisi ve içinde bulunduğu alanın işlevsel karakteri heykelin algılanmasını ve anlamlandırılmasını etkileyen unsurlar arasında değerlendirilmektedir (Szostak, 2007).

Kentsel Mekanda Heykelin Anlamlandırılması İçin Semiyotik Bir Model Önerisi

Heykelin anlamlandırılma sürecinin soyuttan somuta ve tekrar soyuta geçen bir işleyiş içinde olduğu düşünülmektedir. Sanatçı aktarmak istediği soyut fikirleri, temayı heykel bütünü içinde somutlaştırır. Bu süreçte heykelle ait unsurlar şekillenir ve algılama sırasında ortam görevi üstlenerek mesajı iletir. Sanatçı heykeli biçimlendirirken özgün form, renk, şekil, doku ve hacim gibi öğeleri kullanarak mesajı kodlar. Heykel; atölyeden çıkıp kentsel mekanda yerleştirmenin yapılmasıyla bulunduğu çevreye dahil olarak ilişkiye girer. Yerleştirmenin ardından izleyici heykeli algılar ve somut olgu üzerinden soyut anlamlara

ulaşır. Bu durumda yerleştirmenin yapıldığı alana ait koşullar ortamın bir parçası haline gelir. Bunun sonucunda heykelin çevresi ile kurduğu ilişki, anlamı etkileyen bir unsur olarak sürece katılmış olur. Heykelin anlamlandırılması süreci Şekil 8’de şematize edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 8. Heykelin anlamlandırılması süreç modeli

Modele göre sanatçının soyut fikirleri, düşünceleri, konuya yaklaşımı ve sanatçının vermek istediği mesajları gibi soyut kavramlar biçimlenerek eser bütünü oluşturur ve böylelikle soyut olgular heykel ile somutlaşır. Ardından yerleştirmenin yapılmasıyla heykel bütünü yerleştirme alanına ait özellikler ile ilişki içine girer. Bu süreçte eser izleyiciye açıktır ve eser bütününe ait biçimsel karakteri ile gözlemci tarafından somut olarak algılanır. Eserin algılanmasının ardından izleyici kişisel özelliklerinin etkisiyle algıyı yorumlar ve böylece eser hakkında anlamlara ulaşır. Heykelin anlamlandırılması süreci modelde aktarıldığı şekilde soyuttan somuta, somuttan soyuta geçen işlemler dizisini içerir. Bu geçişler sonucunda sanatçının aktarmak istediği soyut mesajlar ile izleyicinin edindiği soyut anlamların paralellik göstermesinin yanında, izleyicide esere dair çoklu ve çeşitli anlamların oluşması, soyut-somut-somut-soyut geçişlerinde rol alan unsurların süreç içindeki uygunluğuna işaret eder.

Heykelin anlamlandırılması süreç modelinde heykelin, yerleştirme alanının özellikleri ile birlikte algılandığı görülmektedir. Bu durumda anlamlandırma sürecinin sonunda izleyicide edinilen anlamlar heykelle ait olduğu kadar fiziksel çevrenin özelliklerine de aittir. İzleyicinin edindiği anlamlar heykelin yer aldığı kentsel mekana da yansıtılarak, mekana ilişkin anlamların olumlu ya da olumsuz olmasını etkiler. Dolayısıyla izleyicinin mekanla kurduğu görsel ilişki süreç içinde bir faktör olarak belirir. Fiziksel çevrenin koşulları anlamlandırma sürecinde öne çıkan bir parametre olarak kabul edildiğinden heykelin kentsel mekanda yer seçimi ve doğru noktada konumlandırılmasının önemi bu durumda açıkça belirmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde geliştirilen anlamlandırma modeli çerçevesinde bir uygulama çalışması yapılarak, Adana kentinde seçilen örnek heykel yerleştirmelerinde, yerleştirme alanları analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Uygulama çalışmasında Adana kenti merkezinde farklı noktalara yerleştirilmiş, konu, sanatçı ve uygulama bakımından çeşitlilik içeren heykel yerleştirmeleri, çalışmada önerilen teorik modele göre eserin yerleştirme alanı ile ilişkisi bakımından analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada yerleştirme alanına ait özelliklerin heykelin algılanmasına ve anlamlandırılmasına etkisinin sorgulanması hedeflenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama sürecinde öncelikle Adana kent merkezinde yer alan heykel yerleştirmeleri saptanmış, araştırmada örnek oluşturabilmesi açısından farklı kentsel geri plan görüntüsüne sahip örnekler seçilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda dokuz adet heykel yerleştirmesi seçilmiştir. Tespit edilen heykel yerleştirme alanları yerinde gözlemlenerek ve fotoğraflanarak incelenmiş, tespit formu yardımıyla değerlendirilmiştir. Tespit formu eserin alandaki konumu, izlenebilme koşulları ve eserin alanı tanımlama ve temsil gücünü analiz etmeye yönelik olarak biçimlendirilmiştir. Formda yer alan kriterlerden alanda mevcut olanlar ya da olumlu değerlendirilenler (+), mevcut olmayanlar veya olumsuz değerlendirilenler (-) olarak işaretlenmiştir (Tablo 2). Değerlendirmede kullanılan üç temel kriterin kapsamı ise aşağıda verildiği gibidir.

Alandaki konumu

Değerlendirmenin bu kısmı eserin kentli kullanıcı ile ilişkisini tespit etmek için yerleştirme alanının karakterinin belirlenmesini ve alan içinde heykelin durumuna ilişkin saptamaları içermektedir. Bu kapsamda heykelin bulunduğu mekansal düzlem (yatay düzlem) ve içinde yer aldığı kamusal boşluğun (düşey düzlem) sınırlı ve tanımlı olup olmadığı, heykel alanının işlevsel karakteri ve yerleştirme alanının zemini tespit edilmiştir.

İzlenebilme koşulları

İzlenebilme koşulları kapsamında eserin izleyici ile nasıl temas kurduğunu belirlemek amacıyla yaya etkileşiminin, farklı yönlerden yaklaşma ve izleme imkanının olup olmadığı ve algılanabilirlik düzeyi değerlendirilmiştir. Ayrıca yerleştirme alanının şekil zemin ilişkisine göre heykelin algılanmasında oluşturduğu geri planın yarattığı etki sorgulanmıştır.

Alanı tanımlama ve temsil gücü

Heykel yerleştirmelerinde, heykelin biçimsel, boyutsal ve konumuyla ilgili olarak alanla kurduğu ilişki ve bu ilişkinin sonunda alanı tanımlama ve alanı temsil etme potansiyeli sorgulanmak istenmiştir. Bu amaçla heykelin alandaki yeri, alana hakimiyeti ve alanı temsil kabiliyeti saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada değerlendirmeye konu edilen dokuz adet eser ve bu eserlere ait yerleştirme alanları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Adana Kent Merkezinde Yer Alan Heykeller ve Yerleştirme Alanlarının Hava Fotoğrafları.

Eser	Yerleştirme Alanı	Konumu
Ağaç Heykeli Sanatçı: Birnur Eraldemir Mekan: Turgut Özal Bulvarı Kavşak Noktası		
Beş Ocak Anıtı Sanatçı: Hüseyin Gezer Mekan: Beş Ocak Meydanı		
Atatürk Anıtı Sanatçı: Burhan Alkar Mekan: Ç.Ü. Rektörlük Meydanı		
Atatürk Anıtı Sanatçı: A. Hadi Bara Yıl: 1935 Mekan :Atatürk Parkı		
Mimar Sinan Anıtı Sanatçı: Bilinmiyor Mekan: Mimar Sinan Açık Hava Tiyatrosu		

İsmet İnönü Anıtı Sanatçı: Bilinmiyor Mekan: İnönü Parkı		
Çukurova Üniversitesi Anıt Kapı Sanatçı: Suat Karaaslan Mekan: Dr. Mithat Özsan Bulvarı		
Atatürk Anıtı Sanatçı: Mükremin Şahiner Mekan: Çukurova Belediyesi Önü		
İsimsiz Sanatçı: Kamen Tanev Mekan: Merkez Park		

Bulgular

Yapılan değerlendirme sonucunda elde edilen bulgulara göre heykellerin tamamına yakın kısmının yatay ve düşey düzlemde tanımlı bir alan içine yerleştirildiği tespit edilmiştir. Heykellerin çoğunlukla sert zemine yerleştirildiği ve yine çoğunluğunun kent parkı ve rekreatif alan içinde olduğu görülmüştür. Heykellerin izlenebilme koşullarına bakıldığında trafik ya da ulaşım noktasına yerleştirilen heykellerin yaya etkileşiminin düşük olması nedeniyle algılanabilirlik düzeyinin de düşük olduğu, tersine meydan ve parklarda yer alan heykellerin yaya etkileşiminin yüksek olması nedeniyle algılanabilirlik düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Geri plan koşullarına bakıldığında, yapay ve hareketli geri plan dokusunun baskın ve parçalı bir etki yarattığı, doğal ve durgun geri plan dokusunun algıyı destekler şekilde zayıf ve bütüncül bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Heykelin alanı tanımlama gücüne bakıldığında ise hareketli yapay doku içinde yer alan heykellerin alanla boyutsal ilişkisinin zayıf, alanı tanımlama gücününse düşük olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2.
Örnek Heykel Alanlarının Değerlendirilmesi.

Değerlendirme Ölçütleri		1 Ağaç Heykeli	2 Beş Ocak Anıtı	3 Atatürk Anıtı (Ç.Ü. Rektörlük Meydanı)	4 Atatürk Anıtı (Atatürk Parkı)	5 Mimar Sinan Anıtı	6 İsmet İnönü Anıtı	7 Ç.Ü. Anıt Kapı	8 Atatürk Anıtı (Çukurova Belediyesi)	9 İsimli	
Alandaki Konumu	Mekansal Düzlem (yatay düzlem)	Tanımlı (+)	+	+	+	+	+	+	+	-	
	Kamusal Boşluk (düşey düzlem)	Sınırlı (+)	+	+	+	-	+	+	-	-	
	Heykel Zemini	Su			x	x					
		Yeşil Doku	x						x	x	x
		Sert Zemin		x	x	x	x	x			
	Heykelin Konumlandığı Alanın Karakteri	Ulaşım/Trafik Noktası	x	x					x		
		Kent Parkı, Rekreatif Alan				x	x	x			x
		Kent Meydanı		x							
		Kamu Binası Açık Alanı			x					x	
	İzlenebilirlik Koşulları	Yaya Etkileşimi	Yüksek (+), Düşük (+/-), Yok (-)	-	+/-	+	+	+/-	+	-	+
Farklı Yönlerden Yaklaşma, İzleme		Var (+), Yok (-)	+	+	+	+	-	+	+	+	
Algılanabilirlik düzeyi		Yüksek (+), Düşük (-)	-	+	+	+	-	+	-	+	
Geri Plan Koşulları		Doğal (+), Yapay (-)	-	-	+	+	+/-	+/-	+	+/-	+
		Durgun (+) Hareketli (-)	-	-	+	+	+	-	-	-	+
		Baskın (-) Zayıf (+)	-	-	+	+	+	-	+	-	+
		Bütüncül (+) Parçacıl (-)	-	-	+	+	+	-	-	-	-
Alanı Tanımlama		Alandaki Yeri	Merkezi (+), Merkezden uzak (-)	+	+	+	+	-	+	+	-
	Alana Hakimiyeti	Hakim (+), Hakim değil (-)	-	+	+	+	+	-	+	-	
	Alanı Temsil Kabiliyeti	Güçlü (+), Zayıf (-)	-	+	+	+	-	-	+	-	

Tespitler ışığında geri plan görüntüsünün uyumlu ve bütüncül karakterinin heykelin algılanmasını etkilediği, bu bakımdan örnekler arasında doğal geri plan dokusunun, parçalı etki gösteren kent silüetine göre daha bütüncül algılandığı ve olumlu bir geri plan etkisi oluşturduğu görülmektedir. Ancak bu saptamadan heykel yerleştirmeleri için en uygun geri plan görüntüsünün doğal doku olduğu sonucu çıkarılamaz. Tutarlı derecede uyumlu ve bütüncül etki yaratan bir kentsel görüntü de heykelin algılanmasında uygun bir geri plan etkisi yaratabilir. Ayrıca alanı temsil gücünün, heykelin alanla kurduğu boyutsal ve konumsal ilişkinin yanında yaya ile kurduğu fiziksel ve görsel temas düzeyi ve buna bağlı olarak artan algılanabilirliği ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Estetik bir öge olmasının yanında buldukları çevreye anlam katan heykeller, kentsel mekanda; kimlik inşası, zihinsel imaj, sosyal mesajlar, kültür ve toplumun tarihini iletme, toplumla ilişki kurma, mekan tanımlama, kentsel mekan kalitesini destekleyerek kent yaşamına kentlinin katılımını sağlama gibi görevler üstlenir. Kent yaşamını zenginleştiren bir unsur olarak heykellerin sayılan görevleri yerine getirmesi algılanabilir olmasına, dolayısıyla kentli kullanıcı ve içinde yer aldığı kentsel mekanla kurduğu ilişkiye dayanır.

Çalışma heykelin biçimsel özellikleriyle kurgulanan anlamlar bütünü olduğundan yola çıkarak, iletilmek istenen anlamların izleyiciye ulaşabilmesi için bir etken olarak yerleştirme alanlarının özelliklerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın teorik kurgusunda heykelin kentsel alanla kurduğu görsel ilişki algı teorileri; Dewey'in estetik deneyim teorisinden hareketle, heykelin izleyiciye ulaşması ve gösterge olarak yakın çevre koşullarının etkisiyle algılanması ve anlamlandırılması ise Dilbilimsel teorilerin yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ulaşılan teorik bilgiler ışığında heykelin anlamlandırılması süreç modeli geliştirilerek, heykel alanına ilişkin karakterin algılama ve anlamlandırma sürecindeki yeri tespit edilmiştir.

Heykele ait biçimsel yapı onun görsel karakterini oluşturur ve biçime ait özellikleriyle algılanır ve anlamlandırılır. Oluşan anlamların neler olduğunu tespit etmekten çok, arzu edilen anlamların oluşabilmesi için heykel alanının sahip olması gereken optimum karakteri belirleyebilmek amacıyla bir değerlendirme çalışması yapılmıştır. Adana kent merkezinde yer alan dokuz adet heykel alanının heykelin alandaki konumu, izlenebilme koşulları ile alanı tanımlama ve temsil gücü kapsamında değerlendirmesiyle elde edilen sonuçlar; yerleştirme alanının karakterinin heykelin algılanmasını etkilediği savını destekler niteliktedir. Ulaşılan sonuçlar arasında yaya etkileşiminin yüksek olduğu alanlarda heykelin algılanabilirliğinin arttığı, yaya etkileşiminin heykelin alanla imgesel olarak bağlantı kurmayı desteklediği bu sayede alanı temsil edebildiği düşünülmektedir. Bu sonuçlara ek olarak bütüncül ve uyumlu kentsel görüntünün, parçalı ve uyumsuz olana göre daha olumlu bir geri plan etkisi yarattığı saptanmıştır.

Çalışma kapsamında yer alan uygulama çalışması sınırlı sayıda örneğin yerinde tespit yöntemi ile değerlendirilmesini kapsamaktadır. Ancak bundan sonra yapılacak çalışmalara yön vermesi açısından, heykelin kentsel mekanda anlamlandırılmasında etken olarak kentsel mekan karakterinin daha geniş çerçevede, özellikle heykel alanındaki izleyicinin sürece dahil edildiği uygulamalarla değerlendirilmesi önerilmektedir. Böylelikle farklı yöntem ve araçların kullanılmasıyla gerçekleştirilecek çalışmaların daha kristalize sonuçlarla alana katkı yapabileceği düşünülmektedir.

Extended Abstract

Introduction

Today; sculptures, just like the other art works, should be taken into consideration as an expression of social and cultural structure as well as an aesthetic value reviving the urban life, signifying the life and representing the city beyond just being an element which decorates the city. Artworks are effective in shaping, using and signifying a specific space as an element which has an aesthetic and functional value within an urban environment.

Dewey (1994) suggests that an artwork should definitely include an aesthetic and enjoyable perception. Aesthetic experience arises out of the relationship between an observer and the artwork and it points out the observer rather than the designer as well as the effect which is created by the artwork in the observer (Dewey, 1994). Read (1931) describes art and artwork as an expression of any ideal which can be turned into a plastic form by the artist. These descriptions provide the opportunity of evaluation of signification of the artworks through semiotic approach. Semiotic approach covers the process that objects convey meaning to the observer through its characteristic features. In signification process, physical features of the object are signs and signs are coded messages. These messages are delivered to the observer through a medium and a channel and the observer reaches various meanings by solving this coded messages depending on his/her individual characteristics (Fiske, 1990).

Under the light of this information, it can be said that a sculpture can convey a meaning with all the elements regarding its structural integrity. Artwork is a coded message with its formal characteristics and its meaning is related with the order of elements which compose the shape. Formal elements of the sculptures can be listed as material, size, ratio, scale, color, texture, light, shadow, volume, surface and shape.

Another important subject in the perception and the signification of the sculptures is the location of the sculpture (layout) in the correct position. Selection of appropriate location determines the layout in two-dimensional platform and enables a correct relationship between the observer and the sculpture both physically and visually. It also makes the layout space affect the perception of the sculpture in the third dimension within visual space. Urban space is two dimensional, but also has a third dimension whose height is defined through artificial and natural formations. These heights which can be defined as the vertical plane of urban space create a visual background to perceive the sculpture. This visual background affects the perception of the sculpture. In this case, perceptual relationship between the vertical planes of the urban space and the sculpture; and the effect of background on the perception of the sculpture can be based on the relationship between shape and background within the scope of Gestalt theory. Gestalt theory of perception suggests that there are organizational relations in the combination of the objects within visual field and these relations affect the perception of order as a whole (Pomerantz & Kubovy, 1986). The theory suggests that shapes could not available and visible in the void and a background is always needed to perceive a shape. Vertical plane should be perceived in an integrated way in order to be created as a background for the sculpture. Gestalt theory of perception describes the perception of different objects as a whole under the principle of grouping. In accordance with this principle, objects that show proximity, similarity, closeness, continuity and similarity are perceptively grouped and perceived as a whole. Moreover; according to Pragnanz principle, a shape can be perceived and interpreted as a whole to the extent that it has simple and coherent elements. Simplicity and consistency of visual background creates integrity and highlights the shape perceptively. This judgement throws light upon the solution of the relationship between the sculpture, as a shape, and urban appearance, as a background. Furthermore; the fact that the sculpture creates its own space and there is a background which is described for the sculpture as well as the ratio-scale relationship and

the functional characteristic of the space can be said to be among the factors which affect the perception and signification of the sculpture.

In the study, it is aimed at approaching towards the signification process of the free standing sculptures in urban space through semiotic theories and discussing the effect of urban space in the signification of sculpture. In this regard, a semiotic model proposal has been developed, thus the effects of the characteristics of the installation area within the urban texture in the signification process have been trying to be determined through the model.

According to the proposed semiotic model, such abstract concepts as the abstract ideas to be conveyed and the intentions of the artist, his/her approach towards the subject are took form in the sculpture. These subjective phenomenon create the whole artwork, in this way abstract ideas become concrete through sculpture. Then, installation is made and the whole sculpture interacts with the characteristics of the installation area. During this process, the artwork is open to the audience and can concretely be perceived by the observer with its formal character. The observer perceives the artwork and reaches the meanings under the effect of his/her individual characteristics. The signification process of the sculpture is composed of a chain of transaction shifts from abstract to concrete and concrete to abstract as prescribed in the model. Abstract messages to be delivered by the artist and abstract meanings to be received by the audience are in parallel and many various meanings are created in the minds of the audience as a result of these shifts. It points out that the elements which play important roles in the shifts from abstract to concrete and concrete to abstract are appropriate for each other within the process. Meanings which are created in the mind of the observer at the end of the signification process belong to the sculpture as well as the characteristics of the physical environment.

Method

Research Design

During the case study, sculpture layouts which are located in various points in the city center of Adana which are different in terms of subject, artist and application have been trying to be analyzed in terms of its relationship with the layout space in accordance with the model which is proposed in the study. The study aims at questioning the effect of the characteristics of layout space on the perception and the signification of the sculpture.

Instrument

Nine sculpture installation areas which are determined in the city center of Adana have been examined and photographed on site and assessed through an identification form. The relationship between the artworks and layout space has been assessed under three titles as the location of the work in the space, observing conditions and, ability to identify and represent the area. Findings have been recorded in the form and assessed to reach the findings.

Results

In accordance with the findings, it has been determined that almost all of the sculptures have been located in a space defined in horizontal and vertical plane. It has been also realized that the sculptures have mostly been located on a firm soil and the majority of the sculptures are located in urban parks and recreation spaces. When we examine the conditions of viewing the sculptures, it is seen that there is a low perception level of the sculptures which are located in traffic or destination points because of the low levels of pedestrian interaction, but on the contrary, there is a high perception level of the sculptures which are located in the avenues and parks as a result of high levels of pedestrian interaction. When we examine background conditions, it is determined that artificial and disorganized background texture creates a dominant and partial effect while natural and ordered background texture creates a

silent and integrated effect as to support the perception. When we examine the power of sculpture to define the space, it is determined that sculptures, which are located in disorganized and artificial texture have a weak dimensional relationship with the space while they have a low level of power for defining the space.

In accordance with these determinations, it is seen that coherent and integrated characteristic of the background image affect the perception of the sculpture, so the natural background texture is perceived in a much more integrated way compared to partial city silhouette leaving a positive effect of the background. However; it cannot be concluded that the best background view is natural texture for to the sculpture layout. An urban view creating a coherent and integrated effect in a consistent level can also create an appropriate effect for the perception of the sculpture. Moreover; it is concluded that physical and visual contact level of the space with the pedestrians and in line with this perceptibility of the sculpture is closely related to the dimensional and positional relationship between the sculpture and the space.

Discussion, Conclusion & Implementation

This study aims at determining the characteristics of the installation areas as a factor which conveys the meanings which are intended to be delivered to the audience by considering the fact that the sculpture is a sum of meanings which are fictionalized through its formal characteristics. In this study's theory; visual relations between the sculpture and the urban space are tried to be explained through perception theories and Dewey's theory of aesthetic experience and perception and signification of a sculpture as a sign under the effects of the conditions of the surroundings are tried to be explained through linguistic theories. In accordance with the theoretical knowledge within this scope, a process model of signification of the sculpture has been developed and the importance of the characteristic of the sculpture space in perception and the signification process has been determined.

The formal structure of the sculpture creates its visual characteristics; it is also perceived and signified through its formal characteristics. In order to determine the optimum characteristic which the sculpture installation area should have for the conveying the proper meanings rather than determining the meanings, an assessment study has been carried out. Findings which are obtained as a result of the evaluation of nine sculpture spaces which are located in the city center of Adana support the suggestion that characteristics of the installation area affect the perception and meaning of the sculpture. Among these findings, it is thought that the perception of the sculpture increases in places where there is a high level of pedestrian interaction; it supports an imaginary connection with the sculpture space so represents the space. Furthermore; an integrated and coherent urban view creates a more positive background effect compared to partial and incoherent one.

Case study that realized within the study includes an assessment of a limited number of samples through on-site monitoring method. However; in order to lead the following studies, it is recommended that urban space should be assessed as a factor in the signification of the sculpture through the applications in a broader framework where especially the observer is included in the process. In this way that it is thought that studies which will be carried out by using various methods and tools will seriously contribute to the field with more crystallized outcomes.

Kaynakça

- Bacon, E. (1992). *Design of cities*. London: Thames and Hudson.
- Becker, C. (2013). Microutopias and pedagogies for the twenty-first century. In M. Ambrozic & A. Vettese (Eds.) *Art as a Thinking Process, Visual Forms of Knowledge Production*, pp.46-52. Berlin: Sternberg Press.
- Ching, F. (1996). *Mimarlık, biçim, mekan ve düzen*. Çeviren S. Lökçe. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını.

- Dewey, J. (1994). Art as experience. In S. D. Ross (Edt.), *Art and its significance, an anthology of aesthetic theory*, pp. 204-220. Albany: State University of New York Press.
- Donanım. (1983). Sanat Tarihi Ansiklopedisi 2: Görsel Güzel Sanatlar Ansiklopedisi. Görsel Yayınlar, p.404.
- Eraldemir, B., (2007). Kamusal alanda sanat çalışmaları ve heykel sempozyumları. *Yayınlanmamış söyleşi metni*. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Ankara.
- Erman, O., (2004). The analysis of symbolic performance in mass housing settlements. *Building and Environment*, 39(4), 449-457.
- Fiske, J. (1990). *Introduction to communication studies*. NY: Routledge.
- Gehl, J. (1987). *Life between uildings: using public space*. Washington DC: Island Press.
- Karaaslan, S. (1993). *Kentsel doku içinde yer alan açık alanlarda heykel tasarımları*. Unpublished proficiency in art thesis. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Karaaslan, S. (2005). Heykel ve mekan. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 289-296.
- Karagöç, O. (1997). *Konut yakın çevresinin değişiminde bireysel algılamanın rolü*. Unpublished master's thesis, ÇÜ FBE, Mimarlık ABD, Adana.
- Lehmann, A. S. (2013). How materials make meaning. In A.S. Lehmann , F. Scholten & H. P. Chapman (Eds.), *Meaning in materials, 1400-1800*, pp.7-27. Lieden: Brill.
- Mccarthy, J. (2006). Regeneration of cultural quarters: public art for place image or place identity?. *Journal of Urban Design*, 11(2), 243-262.
- Miles, M. (1997). *Art, space and the city: public art and urban futures*. NY: Routledge.
- Moughtin, C., Oc, T. & Tiesdell S. (1999). *Urban design: ornament and decoration*. Boston: Architectural Press, Butterworth-Heinemann.
- Pomerantz, J. R. & Kubovy, M. (1986). Theoretical approaches to perceptual organization. In K.R. Boff, L. Kaufman & J. P. Thomas J.P. (Eds.), *Handbook of perception and human performance, vol. 2.*, pp.36/1-36/46. NY: Wiley.
- Rapoport, A. (1990). *The meaning of the built environment: a nonverbal communication approach*, Tucson AZ: University of Arizona Press.
- Read, H. (1950). *The meaning of art*. London: Penguin Books.
- Rock, I., & Palmer, S. (1990). The legacy of Gestalt Psychology. *Scientific American*, 263(6), 84-90.
- Sabouri, M., Samie Yousefi, M. & Samie Yousefi, F. (2015). Role of urban sculptures in beautification and improvement of quality of urban spaces (case study: Fuman Country). *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Fakültesi, Fen Bilimleri Dergisi (CFD)*, 36(3), 4070-4082.
- Saussure, F. (1966). *Course in general linguistics*, C. Bally, A. Sechehayé, A. Riedlinger (Eds), Çeviren W. Baskin. NY: Mc Graw Hill Book Co.
- Szostak, A. J. (2007). Methodology of visual art localization in public spaces, on example of Poznan City. *Town Planning and Architecture*, XXXI(1), 29-38.
- Szostak, A. J. (2010). The role of public visual art in urban space recognition. In K. Perusich (Edt.), *Cognitive Maps*, sf:75-100. Croatia: INTECH.
- Tanyeli, U. (1997). Heykel ve Mekan, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, cilt 2. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını.
- Tanyeli, U. (1997). Mimarlık ve Mekan, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, cilt 2. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını.

Görsel Kaynakçası

URL 1: https://d1lfxha3ugu3d4.cloudfront.net/exhibitions/images/2006_Ron_Mueck_mask_ii.jpg. Retrieved November 12, 2015.

URL 2: http://2.bp.blogspot.com/_PcSvehzW20U/SfVGeLWOa1I/AAAAAAAAAHM/Xjt2krwIZ0I/_s400/mueck+mask+II.jpg. Retrieved November 20, 2015.

URL 3: <http://www.moderndesign.org/2011/04/modernist-sculpture-garden.html>. Retrieved October 03, 2015.

URL 4: <http://www.alinariarchives.it/it/>. Retrieved November 12, 2015.

URL 5: https://en.wikipedia.org/wiki/Cloud_Gate. Retrieved November 20, 2015.

URL 6: <http://english.sxu.edu/sites/kirstein/archives/8621>. Retrieved October 03, 2015.

URL 7: <http://www.mimdap.org/?p=21070>. Retrieved November 12, 2015.